

förre sekelskiftet och i varje epok formas en stil i dialog med ett större fält. Här finns en kontinuitet i en specifik hemslöjdestetik som har utmynnat i ett görande som tar sig uttryck i platsens imperativ – kopplat till en byråkratisk logik med nationella förtecken.

Bruno Latour polemiserar mot antagandet om det sociala, dvs. att mänskliga relationer skulle vara nog för att hålla ihop samhället. Här fungerar ANT som grund för att se det materiella och det sociala som likställda aktörer genom det numera bevingade uttrycket ”teknologi är samhället som gjorts hållbart”. När Hyltén-Cavallius diskuterar materialitet är det inte bara ting som åsyftas, utan även att något har *effekt*, som författaren så elegant uttrycker det.

Men då avhandlingens utgångspunkt är att studera ”relationerna mellan materialitet och människa” resulterar omfammandet av en teoribildning som vill överskrida dessa dikotomier i en viss otydlighet vad gäller det teoretiska angreppssättet. Det dikotomiska tänkandet blir även tydligt när det gäller t.ex. de två kapitlen Traditionens insida och Traditionens utsida.

ANT är en spännande utmaning för etnologer, och vi ser idag hur allt fler forskare närmar sig såväl aktuella som mer traditionella fält utifrån nya problemformuleringar. Här måste vi dock kontextualisera olika forskningstraditioner och vara vaksamma på vilka problemställningar vi lånar in från andra vetenskaper. En del kan bidra till att utveckla det etnologiska kunskapsområdet, medan andra problemställningar riskerar att falla ”vid sidan om” en mer eller mindre outtalad vetenskapsteoretisk praxis. Hur ofta befinner sig ”det sociala” egentligen i fokus för etnologiska studier? Och vad händer när vi omfamnar forskningsfrågor som utgår från antagandet om att analyser av materiell kultur är en bristvara?

Den materiella kulturen är föremål för analys i Hyltén-Cavallius avhandling och estetiken blir ett viktigt verktyg för att förstå hur den materiella kulturen tar sig uttryck. ”Utformningen av ett ting är nyckeln till förståelsen av detsamma”, skriver författaren inledningsvis och låter begreppet estetik definieras av Nationalencyklopedin. Hur förhåller detta sig till Apadurais värderingssystem och den kontextuella förståelsen? Har det materiella en specifik kärna? Om estetik innebär varseblivning borde det även ligga nära till hands att problematisera estetisering som begrepp, aktivitet och kompetens. Här efterlyses en problematisering av begreppet estetik, och vad händer när ett sådant begrepp kombineras med ANT?

Låt mig ta ett exempel. När hemslöjd ska fungera som ”hjälpare” kan det vara viktigt att den inte kommersialiseras. Föremålen ska inte säljas och här möts olika normsystem som förenas i en kvalitetsdiskussion från ett specifikt perspektiv. Hur kan man tolka detta? Varför, när vi åter slagit fast att det konstgjorda betraktas som ”onaturligt”, är egentligen det konstgjorda så svårt att hantera?

En annan brännande fråga handlar om genusperspektiv. Skulle man kunna tolka det som att hemslöjden egentligen slår vakt om kvinnliga domäner? Kan man se hemslöjden som ett feministiskt projekt? Eller ska den byråkratiska logiken tolkas som den ofta gör: som ett led i patriarkaliska strukturer?

Avslutningsvis kan man konstatera att hemslöjden är ett estetiskt projekt med tonvikt på den värderande estetiken. Avhandlingen visar på intresseväckande, och i vissa fall även oväntade, sätt hur inhemsk och internationell hemslöjd formas i relation till varandra. En stundtals skarp kritik serveras i estetiskt tilltalande förpackning, och många gånger får man läsa mellan raderna för att förstå den inlindade skärpan i texten. Trots vissa brister på transparens vad gäller tolkningar, som flera gånger tenderar att bli påståenden eller spekulationer kring rent fysiska effekter (möjligtvis en biverkning av för stark tilltro till det materiella), övertygar Charlotte Hyltén-Cavallius etnologiska beskrivning av vad som händer när olika estetiker möts.

Cecilia Fredriksson, Helsingborg/Lund

Ingeborg Svensson: *Liket i garderoben. En studie av sexualitet, livsstil och begravning*. Normal förlag, Stockholm 2007. 263 s. English summary. ISBN 978-91-85505-28-9.

Garderoben – en metafor för döljande av lesbiskas och bögars begär och förbunden med idén om att ”komma ut”. Eller en metafor för den västerländska modernitetens ignorans inför homosexualiteten. Titeln *Liket i garderoben* anspelar på föreställningen att homosexualiteten i sig rymmer något skamligt som bör förnekas, en föreställning som resulterar i anhöriga som lägger ”locket på” om såväl sjukdom som homosexualitet och med detta för tillbaka bögen till garderoben.

Ingeborg Svenssons avhandling behandlar aidsrelaterade begravningar bland bi- och homosexuella män i Sverige. Tyngdpunkten ligger på 1980-talet då hiv-epidemin bröt ut och inga effektiva bromsmediciner

ännu fanns att tillgå, en tid då, som Svensson skriver, homosexualitet, död och sjukdom symboliskt kopplades samman. Studien sträcker sig fram till 2000-talets första år. Syftet är att ur ett queerteoretiskt perspektiv tydliggöra och problematisera heteronormativa processer. Frågor Svensson ställer är vilka normer som synliggörs vid bi- och homosexuella mäns begravningar, vad dessa berättar om hur ett liv ska levas, liksom hur det inte ska levas, vilka mellanmänniska relationer som anses betydande och vad dessa normer innebär för förståelse av förlust och sorg.

Teoretiska utgångspunkter är Michel Foucaults analyser av makt och motstånd, Judith Butlers teorier om performativitet och heteronormativitet, och Sara Ahmeds om subjektivitet och känsla. Andra centrala begrepp är identifikation och livsstil.

Källmaterialet utgörs i första hand av längre intervjuer med homosexuella aktivister, personer som bär på hiv, anhöriga, begravningsentreprenörer, kuratorer, präster m.fl. Övriga källor är dödsannonser, begravningsprogram, fotografier, tidnings- och tidskriftsartiklar m.m., liksom deltagande observation vid tre homosexuella mäns aidsrelaterade begravningar.

Efter det inledande kapitlet följer ett som rör det tidiga 1980-talet och till stora delar utgår från tidigare forskning. I en kort bakgrund beskrivs 1970-talet, en tid fylld av aktivism, kamplust och optimism, av Gay Pride, frigörelseveckor och radikaliserings av RFSL, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande. Utbrottet av hiv ledde till nya uppgifter för RFSL liksom till nya organisationsbildningar som Posithiva Gruppen och Nokas ark – Röda korset. I samhällsdebatt och media kom homosexualitet att (åter) kopplas till synd och onaturlighet eller äldre föreställningar om sjukdom som straff. Hiv skrevs in i smittskyddslagen, med möjlighet till tvångsåtgärder, och bastuklubbar förbjöds. På löpsedlar kunde man läsa om "Homosexsjuka" och "Bögpest". En slutsats Svensson drar är att just vid den tidpunkt då homosexualitet till stor del avpatologiserats (bl.a. genom att homosexualitet avlägsnades 1979 ur Socialstyrelsens klassifikation över sjukdomar) riskerade homosexuella en re-patologisering.

Vid denna tid sveptes inte kroppar efter avlidna i aids. Trots att kropparna inte smittade vid beröring lades de i svarta plastsäckar. En möjlig förklaring, menar Svensson, är att det homosexuella liket kom att associeras med skrämmande sjukdom och död, men även med vad som uppfattades som en pervers sexualitet: sex med fel kön, på fel sätt (analsex) och därtill promiskuös.

"I döden blir den avlidne en son", säger en av Svenssons informanter i avhandlingens tredje kapitel. Här analyseras begravningar där avlidnas sexualitet och sjukdom tystades ner, av ursprungsfamiljen eller i vissa fall av den avlidne själv via instruktioner inför den förestående döden. En tystnad som ledde till att livskamraten eller närmaste vännen inte stod med i dödsannonsern eller hölls utanför begravningsakten. Begravningsritualen kopplades till biologisk fertilitet och genetisk härkomst, skriver Svensson, och blev den ideala heterosexuallitetens sista verkstad.

I kapitlet berättar Svensson även om Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets etikkommittés granskning av hennes forskningsprojekt. Svensson hade i ansökan uppgett att avlidna liksom anhöriga skulle anonymiseras i undersökningen förutom ett antal avlidna aktivister som varit öppna med sin hivstatus. Att anonymisera dessa personer skulle enligt Svensson vara oetiskt och kränkande då de i sitt liv kämpat mot just ett osynliggörande. Rådets tvekan inför detta, med hänvisning till de efterlevande – här tolkade som den avlidnes föräldrar – och ämnets "känslighet", blir ännu en illustration av en heteronormativitet där homosexualiteten framstår som negativ och där hänsyn till "utsatta grupper" inte avser de homosexuella avlidna eller deras valda närstående utan de avlidnas biologiska föräldrar.

Kapitel fyra rör begravningar där de avlidnas liv lyftes fram och där sexualiteten och sjukdomen inte problematiserades eller tystades ner. Begravningar som kunde bli ett slags manifestationer av solidaritet och identifikation för många homosexuella, hivpositiva vänner. Eller akter där festen och glädjen över livet stod i centrum. "Idag firar vi din sista högtidsdag" var en talares ord vid avskedet.

Ett utmärkande drag för många av dessa begravningar är att de var noggrant planerade och personligt utformade på förhand av de avlidna: i guld, lila eller läder, med rosa trianglar, lambdatecken eller regnbågsflaggor, med sånger av Jan Hammarlund, George Michael eller Judy Garland, med tre rosor istället för tre skovlar mull. Kapitlet banar väg för det följande femte, "Döda bögars folklore", i vilket begravningarnas estetik analyseras.

Svensson använder begreppet livsstilsbegravning, där stil avser självförståelse och en av sociokulturella förhållanden formad känslöstruktur. Begravningsens iscensättning tolkas som en form av kunskap, eller "folklära". Här beskrivs en spektakulär "teaterbegravning", där det förmodat skamliga liksom det stereotypa användes och överdrevs i en camp estetik, och en

”bögbegravning” med bl.a. stoltheten över den egna sexualiteten som grund.

I kapitlet diskuteras också hegemonisk maskulinitet – här definierad som traditionell maskulinitet med inslag av känslsamhet – och hur begravningarna avviker från denna: som feminina, fjolliga eller som maskulint uppskruvade i en läder- och machoestetik.

I det sjätte kapitlet står kärleken i fokus och vad Svensson kallar livsstilsbegravningarnas transcenderande moment; hur homosexualiteten görs kreativ, hur död blir till liv. Exempel utgör prästers kärlekstema i griftetal eller de begravningar som kan liknas vid postuma bröllop med partnern. Prästernas fokus på kärleken tolkar Svensson som en slags omförhandling av relationen homosexualitet och kristendom. Kärlekstemat kan enligt Svensson ses som en normalitetsstrategi då sexualiteten tonas ned medan homosexualitetens respektabilitet lyfts fram, men det kunde även rymma skamlöshets- och stolthetsstrategier.

I det sjunde och avslutande kapitlet, ”Memento vivere”, summeras avhandlingens resultat genom en användning av Butlers teori om melankoli, delvis utvecklad i polemik mot Freuds *Sorg och melankoli* (1917). I Butlers mening hanteras förluster olika beroende på makt och social ordning, dvs. att medan en död och förlust kan sörjas kan andra förluster förnekas eller diskvalificeras i den heterosexuella melankoliska kulturen. Vad som händer med en homosexuell man och hans död i denna kultur, menar Svensson, är att han blir till ett melankoliskt objekt och t.ex. görs till ”son” istället för ”bög”, att en ”heterosexualisering” av honom måste till för att han alls ska kunna sörjas. Men livsstilsbegravningarna ger exempel på andra möten med döden: planerade, estetiska och spektakulära, med livet i fokus och en sorg blandad med humor och glädje. Livsstilsbegravningarna uppvisar tecken på mer generella trender: starkare ideal av känsloutlevelse, en personlig utformning av begravningen m.m. Men Svensson menar att hennes analys skiljer sig från ett antal diskuterade ritual- och begravningsforskare, vilka framhåller att begravningar blivit allt mer privatiserade medan Svensson finner de studerade begravningarna vara kollektiva angelägenheter snarare än privata. Avslutningsvis skriver hon att livsstilsbegravningens centrerings på livet inte ska tolkas som en flykt undan döden utan istället ett sätt att visa att den homosexuella mannens liv varit ett liv värt att leva.

Liket i garderoben är en välskriven och väl genomarbetad avhandling. Den är skriven med ett allvar inför

ämnet och med stor respekt inför de berörda. Varsamheten går hand i hand med en viktig rättframhet och raket. Strukturen är på det stora hela bra. Svensson presenterar och diskuterar på ett avvägt sätt sin empiri i förhållande till forskning som föreligger av etnologer, sociologer, religionsvetare, historiker, antropologer m.fl. Vad jag särskilt vill lyfta fram är hennes analytiska förmåga. Studien av heteronormativa processer stannar inte på ytan eller nöjer sig med att konstatera. I kapitel efter kapitel utvecklas och fördjupas istället analysen, och ofta på ett underfundigt sätt. Särskilt intressanta anser jag hennes resonemang är kring begravningarnas skamlöshets- och stolthetsstrategier.

En otydlighet är Svenssons användning av begreppet ”ignorans” (efter Eve Kosofsky Sedgwick) som hon definierar som en ”form av kunskap” och som ”institutionaliserad okunskap”. Begreppet borde ha preciseras och använts på ett klarare sätt. En ytterligare fråga som kunde ställts i sammanhanget är vilken betydelse det hade att de avlidna homosexuella männen var unga. Men sammantaget har Ingeborg Svensson skrivit en tankeväckande, kreativ och kunnig avhandling.

Lena Lennerhed, Södertörns högskola

Marianne Larsson: *Uniformella förhandlingar: Hierarkier och genusrelationer i Postens kläder 1636–2008*. Nordiska museets handlingar 134, Stockholm 2008. 295 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7108-527-6.

Etnologen Marianne Larsson har åtagit sig den imponerande uppgiften att kartlägga postuniformerna och andra postala kläder från Postverkets grundande 1636 till 2000-talet. Som var och en förstår kommer tidsperiodens längd i motsättning till möjligheten att göra djupa analyser. Marianne Larsson har därför, klokt nog, i huvudsak koncentrerat sig på banbrytande händelser och formativa perioder i den postala dräktens historia.

De tänkare som varit betydelsefulla för avhandlingens teoretiska perspektiv är framför allt Latour, Foucault, Ricoeur, Sennett och Connell. Deras tänkande presenteras utförligt i avhandlingens inledningskapitel.

Den första empiriska studien gäller 2002 års profilkläder. De var ett resultat av postens nya affärsorientering, bolagisering och förändrade företagsidentitet. Källmaterialet består här av bilder, instruktioner, klädmanualer och brukarnas röster om kläderna. En ny vinröd kulör